

رشد آموزش از دور در ایران و جهان

(پژوهشکده آموزش باز و از دور)

دکتر مهران فرج‌اللهی فروزان دهباشی شریف

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار ناشر

کتاب‌های دانشگاه پیام نور حسب مورد و با توجه به شرایط مختلف یک درس در یک یا چند رشته دانشگاهی، به صورت کتاب درسی، متن آزمایشگاهی، فرادرسی، و کمک درسی چاپ می‌شوند.

کتاب درسی ثمره کوشش‌های علمی صاحب اثر است که براساس نیازهای درسی دانشجویان و سرفصل‌های مصوب تهیه و پس از داوری علمی، طراحی آموزشی، و ویرایش علمی در گروه‌های علمی و آموزشی، به چاپ می‌رسد. پس از چاپ ویرایش اول اثر، با نظرخواهی‌ها و داوری علمی مجدد و با دریافت نظرهای اصلاحی و متناسب با پیشرفت علوم و فناوری، صاحب اثر در کتاب تجدیدنظر می‌کند و ویرایش جدید کتاب با اعمال ویرایش زبانی و صورتی جدید چاپ می‌شود.

متن آزمایشگاهی (م) راهنمایی است که دانشجویان با استفاده از آن و کمک استاد، کارهای عملی و آزمایشگاهی را انجام می‌دهند.

کتاب‌های فرادرسی (ف) و **کمک درسی** (ک) به منظور غنی‌تر کردن منابع درسی دانشگاهی تهیه و بر روی لوح فشرده تکثیر می‌شوند و یا در وبگاه دانشگاه قرار می‌گیرند.

مدیریت تولید محتوا و تجهیزات آموزشی

فهرست

هشت	پیشگفتار
نه	پیشگفتار مولفان
یازده	مقدمه
۱	فصل اول. بررسی مفهوم آموزش باز و از راه دور
۱	مقدمه
۳	مروری بر جهانی‌های مطرح در تبیین اصول و اهداف آموزشی
۶	تبیین جایگاه آموزش باز و از راه دور در آموزش
۷	سیر تاریخی آموزش باز و آموزش از راه دور در جهان
۱۱	تاریخچه پیدایش فناوری اطلاعات و نقش آن در تغییر الگوی آموزش از راه دور
۱۵	اهداف آموزش باز و آموزش از راه دور در قالب آموزش الکترونیکی
۱۷	اهداف به کارگیری آموزش الکترونیکی
۱۷	۱. اهداف آموزشی
۱۸	۲. اهداف فرهنگی
۱۸	۳. اهداف اجتماعی
۱۸	۴. اهداف پژوهشی
۱۹	منابع فصل اول
۲۱	فصل دوم. بررسی انواع مدل‌های آموزش از راه دور
۲۱	دیدگاه‌های مختلف در پیرامون آموزش از راه دور
۲۱	مبانی نظری آموزش از راه دور
۲۳	سیر تطور نظریه‌های آموزش از راه دور
۲۴	۱. نظریه مدل صنعتی آموزش از راه دور
۲۶	۲. نظریه گفتگوی آموزشی هدایت شده

۲۷	۳. نظریه استقلال و خودمختاری آموزشی
۲۸	۴. نظریه فاصله مبادلاتی (تراکنشی)
۳۱	۵. نظریه کنترل
۳۲	۶. نظریه تعامل
۳۷	۷. نظریه بافت فرهنگی اجتماعی
۳۸	۸. نظریه حضور اجتماعی
۴۰	عوامل مؤثر بر انتخاب انواع مختلف آموزش از راه دور
۴۰	۱. گروه‌های هدف
۴۱	۲. نقش فناوری و رسانه‌های آموزشی
۴۴	۳. چارچوب‌های یادگیری الکترونیکی
۴۴	الف) چارچوب یادگیری الکترونیکی جهانی
۴۴	ب) چارچوب یادگیری الکترونیکی کمیسیون نظام‌های اطلاعاتی مشترک JISC-ELF
۴۶	۴. شیوه‌های تدریس آموزش از راه دور
۴۹	۵. عوامل اقتصادی مؤثر بر آموزش از راه دور
۵۴	منابع فصل دوم

فصل سوم. بررسی دلایل اصلی بهره‌گیری از فناوری اطلاعات در نظام آموزش عالی و توسعه آموزش از راه دور

۵۷	تحوالات ساختاری در نظام آموزش عالی
۵۷	آموزش افراد جامعه برای برطرف کردن نیازهای تخصصی آنها
۵۹	اهداف آموزش عالی
۶۰	علل تغییرات ساختاری در آموزش عالی
۶۲	مفهوم انعطاف‌پذیری در آموزش عالی با بهره‌گیری از فناوری اطلاعات و ارتباطات
۶۴	تعمیق و ارتقاء سطح آموزش
۶۷	استمرار آموزش و بهبود روش‌های تدریس
۶۹	توسعه منابع انسانی متخصص و مورد نیاز جامعه
۷۱	مجال فراگیری و تحصیل برای همه افراد جامعه در ابعاد ملی و جهانی
۷۳	تجارت آموزش الکترونیکی در ایران و جهان
۷۵	تاریخچه آموزش باز و از راه دور در ایران
۷۹	دانشگاه آزاد ایران
۸۰	دانشگاه پیام نور
۸۲	سایر دانشگاه‌ها و مراکز آموزش باز و از راه دور در ایران
۸۳	

فصل چهارم. جهانی شدن آموزش با توجه به تقسیم‌بندی کشورهای جهان از دیدگاه رشد اطلاعاتی

- ۸۹ معنی امروزی «سواد» در قرن ۲۱
- ۹۰ مفهوم جهانی شدن
- ۹۳ جهانی شدن و بین‌المللی شدن
- ۹۸ نشانگرهای رشد و توسعه اطلاعاتی در بخش آموزش
- ۱۰۱ راهبردهای مؤسسات آموزش عالی برای بین‌المللی شدن
- ۱۰۴ منابع فصل چهارم

فصل پنجم. مقایسه نظام‌های آموزش از راه دور در کشورهای مختلف

- ۱۱۰ نمودار ساختار آموزشی در کشورهای مختلف
- ۱۱۰ انگلستان
- ۱۲۰ هندوستان
- ۱۲۹ چین
- ۱۴۰ ایالات متحده امریکا
- ۱۴۶ استرالیا
- ۱۵۴ ترکیه
- ۱۶۰ ایران
- ۱۶۹ منابع فصل پنجم

فصل ششم. عوامل مؤثر بر رشد آموزش از راه دور از آغاز تاکنون

- ۱۷۱ نظام آموزش از راه دور نظامی برای ارائه شیوه‌های مختلف یادگیری
- ۱۷۶ اهداف آموزشی استفاده از فناوری اطلاعات
- ۱۷۷ همگرایی اقتصادی، فرهنگی، فنی و علمی آموزشی در جهان
- ۱۸۰ آموزش از راه دور و توسعه جهانی آموزش فناوری
- ۱۸۱ تأثیر رشد فناوری بر جذب سیاست‌های دولت و بخش خصوصی در زمینه آموزش از راه دور
- ۱۸۳ ضرورت‌های اجتماعی آموزش از راه دور با توجه به مفهوم جدید سواد
- ۱۸۴ ضرورت استفاده از اشکال متفاوت فناوری در آموزش از راه دور با توجه به وضعیت کشورها
- ۱۹۰ نقش آموزش از راه دور در حفظ یا تغییر ساختارهای فرهنگی جامعه
- ۱۹۳ منابع فصل ششم
- ۱۹۵ فهرست منابع

پیشگفتار

در عصر دانش و نوآوری، نظام آموزشی هر کشوری در تلاش است تا به عنوان یکی از مهمترین ارکان موثر در توسعه پایدار، سهم خویش را در تثبیت توسعه مبتنی بر دانایی ادا نماید. بی شک رسیدن به این مهم مستلزم توجه اساسی و متوازن به مولفه‌های موثر و اصلی چرخه علم یعنی آموزش، پژوهش و فناوری است. در آن صورت مدیریت علمی قادر خواهد بود نقش هدایتی، نظارتی و حمایتی خود را در ایجاد تحولات زیر بنایی، در روند توسعه علمی کشور تعادل بخشد.

از طرفی توسعه پایدار و علمی وقتی محقق می‌شود که هر نوع تصمیمی در برنامه‌ریزی‌های مدیریتی مبتنی بر آسیب‌شناسی و کنکاش‌های علمی استوار باشد. به همین دلیل از دیر باز ضرورت وجود یک مرکز علمی و پژوهشی به منظور انجام مطالعات راهبردی در این دانشگاه احساس می‌شد. بر این اساس پژوهشکده آموزش باز و از دور در سال ۱۳۸۲ به پیشنهاد سازمان مرکزی دانشگاه پیام نور به تصویب شورای گسترش آموزش عالی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری رسید که فعالیت‌های خود را در چهار گروه پژوهشی با عناوین ذیل دنبال می‌نماید:

۱- گروه پژوهشی آینده‌پژوهی آموزش باز و از دور.

۲- گروه پژوهشی تولید علم در آموزش باز و از دور.

۳- گروه پژوهشی علم‌سنجی آموزش باز و از دور.

۴- گروه پژوهشی فناوری یادگیری در آموزش باز و از دور.

در همین راستا با توجه به اهمیت گسترش یافته‌های علمی محققان و اندیشمندان رشته‌های مختلف علمی، این پژوهشکده اقدام به انتشار نتایج پژوهشی خود نموده است. کتاب رشد آموزش از دور در ایران و جهان نمونه‌ای از این نتایج ارزشمند می‌باشد.

مسلماً با توجه به نقش دانشگاه پیام نور در توسعه علمی کشور در اقصی نقاط ایران، توسعه این فعالیت‌ها می‌تواند در بهبود و ارتقا فنون آموزش موثر و نهایتاً در تقویت بهره‌وری آموزشی نقش قابل توجهی داشته باشد.

از همکاران گرامی و خوانندگان محترم انتظار می‌رود با راهنمایی‌های ارزشمندشان، پژوهشکده آموزش باز و از دور را در انجام رسالت خود بهره‌مند فرمایند.

دکتر محمد آریامنش

رئیس پژوهشکده آموزش باز و از دور

پیشگفتار مولفان

هدف از تدوین این کتاب شناخت کلی و تحلیل آموزش از راه دور است. از این رو سیر تکوینی آموزش از راه دور، به عنوان یک نظام آموزشی رو به رشد در سطح جهان، با توجه به اهداف آموزشی، فرهنگی، اجتماعی و زیرساخت‌های فناوری در کشورهای مختلف بررسی می‌شود. بی‌تردید روند رشد این شیوه آموزشی از دل قالب‌های سنتی مبتنی بر چاپ تا رسیدن به ضرورت استفاده از شبکه‌های الکترونیکی پیشرفته، از جمله صفحات وب، نیازمند گذشت زمان بوده است. در طول این مسیر نه چندان طولانی، ولی پر فراز و نشیب، توسعه فناوری‌های مربوط به اطلاعات و ارتباطات نقشی اساسی برعهده داشته است. با گسترش تکنیک‌های آموزشی مبتنی بر رایانه، الگوهای سنتی آموزش که بسیار منفعل بودند، جای خود را به الگوهای مدرن‌تر سپردند. شیوه‌های جدید خواستار مشارکت فعال یادگیرنده در فرآیند یادگیری‌اند و بر مبنای تعامل آموزشی بیشتر، طرح مسئله و یافتن راه حل استوار شده‌اند.

جامعه امروز به افراد تحصیل کرده‌ای نیاز دارد که قدرت تصمیم‌گیری دارند و می‌توانند با تکیه بر توانایی در اندیشه و عمل و برقراری ارتباط با دیگران، تصمیمات خود را اجرا کنند. ورود شبکه‌های اینترنتی به دنیای آموزش ظهور شیوه تازه آموزش از راه دور را با عنوان آموزش مجازی سبب شد و بدین ترتیب، شعار سازمان یونسکو در باب ایجاد و تقویت فرصت‌های یادگیری برابر و امکان دستیابی همگانی به آموزش را فارغ از بعد زمان و مسافت متحقق ساخت.

امروزه تمام کشورهای دنیا مجموعه‌ای از آموزش‌های از راه دور را، با بهره‌گیری از فناوری اطلاعات و ارتباطات در قالب آموزش الکترونیکی، آموزش رادیویی، آموزش تلویزیونی و حتی شیوه‌های ابتدایی آموزش مکاتبه‌ای در اختیار دارند. کشورها، با توجه به ویژگی‌های جغرافیایی، سیاسی، علمی، سیاست‌های آموزشی، ساختار نظام آموزشی و جایگاه آموزش بزرگسالان، نهادهای سیاست‌گذاری و منابع سرمایه‌گذاری، این نوع آموزش را متفاوت ارائه می‌دهند. جستجو در یافتن نکات مشترک و متفاوت این شیوه‌ها می‌تواند راهگشای برنامه‌ریزان آموزشی کشور ما در امر برنامه‌ریزی آموزش از راه دور، با طرحی منسجم و حساب شده، منطبق با فرهنگ و شرایط آموزشی و اجتماعی - اقتصادی، باشد. امیدواریم در این راه گامی هر چند کوچک ولی مؤثر برداشته باشیم.

در واقع کتاب حاضر، با بررسی عوامل مختلفی که در پیشرفت آموزش از راه دور در سطح جوامع مختلف و آموزش الکترونیکی در سطح مراکز آموزش عالی در جهان نقش داشته‌اند، به شناخت و آگاهی ما نسبت به این نوع از آموزش می‌افزاید و زمینه‌های لازم را برای برنامه‌ریزی صحیح آموزش از راه دور در سطح خرد و کلان فراهم می‌کند. مسلم است که هیچ مقاله، کتاب یا نوشته‌ای عاری از کاستی نیست و رفع کاستی‌ها جز با مساعدت و همکاری و نقد و بررسی دانش‌پژوهان و علاقه‌مندان امکان‌پذیر نیست.

دکتر مهران فرج‌اللهی (عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور)
فروزان ده‌باشی شریف (عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد
اسلامی واحد تهران مرکز و پژوهشگر دکتری دانشگاه پیام
نور، رشته برنامه‌ریزی آموزش از راه دور)

پاییز ۱۳۸۷

مقدمه

در جهان امروز، نظام‌های آموزشی چالش‌های مشترک و متفاوتی در نوسازی آموزش دارند. تجربه کشورهای نشان می‌دهد که استفاده از فناوری‌های گوناگون در آموزش، ابزارهای نیرومندی را برای افزایش قابلیت بهبود مستمر آموزش، توسعه فرصت‌های یادگیری، گسترش دستیابی برابر به آموزش، ارتقای کارایی کارکنان آموزشی، بهبود کیفیت یادگیری، ارتقای سیستم‌های مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، ایجاد زمینه‌های یادگیری مداوم، ارائه آموزش‌های مجازی و آموزش مادام‌العمر به دست می‌دهد. نظام‌های آموزشی در جستجوی رویکردهای نوینی هستند که، در مواجهه با تحولات گسترده جهان، توانایی بازسازی و انطباق داشته باشند. بی‌تردید در امر بازسازی به برنامه درسی غنی، آموزش انعطاف‌پذیر، رهبری آموزشی اثربخش، محیط یادگیری شوق‌انگیز، محتوای آموزشی فراتر از ساختارهای موجود، معلمان توانمند و حرفه‌ای و مدرسی که یاد می‌گیرند نیاز است.

نگارندگان این کتاب بر آن هستند که آموزش از راه دور، به شیوه آموزش الکترونیکی، نیاز قرن و همان رویکردی است که به بازسازی نظام آموزشی کشورها می‌انجامد. از این رو، برای شناسایی هر چه بیشتر مفهوم آموزش باز و از راه دور در فصل اول آموزش از راه دور، با توجه به سیر تکامل تاریخی‌اش در ایجاد تغییر در فرهنگ آموزش بررسی شده و زمینه حرکت آن به سوی آموزش یادگیرنده - محور با امکان دسترسی همزمان معلم و شاگرد به اطلاعات و بهره‌گیری از ارتباط دو سویه بین افراد فراگیر و استاد یا بین فراگیران مطرح شده است.

جهانی‌های مطرح در تبیین اصول و اهداف آموزش در سطح جهان در زمینه آموزش رسمی و غیر رسمی، با در نظر گرفتن عناصر یادگیری سازمان یافته که جوهر اصلی آموزش از راه دور است، سیر تاریخی آموزش باز و آموزش از راه دور در جهان، همراه با تاریخچه پیدایش فناوری اطلاعات و نقش آن در تغییر الگوی آموزش از راه دور، در کنار اهداف آموزش الکترونیکی، در پایان این فصل بررسی و تحلیل شده است. از آنجا که مبانی نظری هر رشته را با توصیف و تشریح مفروضات، طرح‌ها، مفاهیم و اصول آن می‌توان انسجام بخشید و رشد و گسترش داد؛ در **فصل دوم** کتاب مبانی نظری آموزش از راه دور با پرداختن به هشت نظریه مهم صاحب‌نظران این رشته در زمینه بهبود شیوه‌های یادگیری و فنون آموزش در یک محیط یادگیری متکی بر فناوری، به ترتیب، ارائه شده است. سپس عوامل مؤثر بر انتخاب انواع شیوه‌های آموزش از راه دور، با توجه به گروه‌های هدف، نقش فناوری و رسانه‌های آموزشی، چارچوب‌های یادگیری الکترونیکی، شیوه‌های تدریس آموزش از راه دور و عوامل اقتصادی مؤثر بر این آموزش، به تفصیل، بررسی و تحلیل شده است.

در فصل سوم کتاب، دلایل اصلی بهره‌گیری از فناوری اطلاعات در نظام آموزش عالی، چگونگی توسعه آموزش از راه دور، با توجه به مفهوم جهانی شدن آموزش عالی و تحولات ساختاری در نظام آموزش عالی در کشورهای مختلف؛ علت افزایش تقاضای کاربرد آموزش الکترونیکی در دهه‌های اخیر و اهداف آموزش عالی در مقیاس جهانی و بررسی علل تغییرات ساختاری در آموزش عالی، به طور مفصل، بررسی و تحلیل شده است.

سیر آموزش عالی به سمت بهره‌گیری از شیوه‌های آموزش از راه دور، با توجه به مفهوم انعطاف‌پذیری در آموزش، و آموزش افراد جامعه، به‌ویژه بزرگسالان، برای برطرف کردن نیازهای تخصصی آنها و همچنین توسعه منابع انسانی متخصص، تأثیر این امر بر بهبود روش‌های تدریس در آموزش از راه دور، برای ایجاد فرصت‌های فراگیری و تحصیل برای همه افراد جامعه در ابعاد ملی و جهانی مطرح شده و تجارت آموزش الکترونیکی در ایران و جهان معرفی شده است. این فصل، با بررسی تاریخچه آموزش باز و از راه دور در ایران و اشاره به وضعیت فعلی آن در کشور به پایان می‌رسد.

در فصل چهارم، جهانی شدن آموزش با توجه به تقسیم‌بندی کشورهای جهان از دیدگاه رشد اطلاعاتی بر مبنای تقسیم‌بندی‌های مطرح از طرف بانک جهانی و سازمان یونسکو بررسی شده و از مفهوم «سواد» در قرن ۲۱ به دلیلی برای تغییر بنیادین در نظام‌های آموزشی تعبیر شده و، به طور مبسوط، معنی "جهانی شدن"، متمایز از بین‌المللی شدن، مطرح گردیده و به تحلیل مفهوم توسعه در ارتباط با آموزش، شکاف دیجیتالی و بررسی نشانگرهای رشد و توسعه اطلاعاتی در بخش آموزش پرداخته شده است.

در این فصل، بر مبنای آخرین اطلاعات سایت‌های اطلاعاتی دنیا، جدولی ارائه شده است که می‌تواند راهگشای برنامه‌ریزی آموزشی مناسبی در زمینه توسعه آموزش از راه دور در سطح ملی باشد و، در عین حال راهبردهایی برای بین‌المللی شدن به مؤسسات آموزش عالی ارائه شده است.

در فصل پنجم نظام‌های آموزش از راه دور در کشورهای چین، هندوستان، انگلستان، آمریکا، استرالیا، ترکیه و ایران، با در نظر گرفتن شاخص‌های مرتبط با آموزش از راه دور، با یکدیگر مقایسه شده‌اند. برای نشان دادن ساختار آموزشی این کشورها، جدولی تدوین شده که اطلاعات آن از تازه‌ترین منابع اطلاعاتی سال ۲۰۰۸ است. شاخص‌هایی مانند چشم‌انداز جغرافیایی - سیاسی، علمی، سیاست‌های آموزشی، ساختار نظام آموزشی، شیوه‌های بین‌المللی سازی آموزش عالی، نهادهای سیاست‌گذار آموزشی، منابع سرمایه‌گذاری، آموزش بزرگسالان، و آموزش از راه دور را در هر کشور به شکل مستقل بررسی کردیم تا چگونگی سیر آموزش از راه دور در کشورهای پیشرویی همچون انگلستان، آمریکا و استرالیا را در مقایسه با کشورهای پیشتاز و موفق در زمینه آموزش از راه دور، از جمله چین و هندوستان، بررسی کرده و زمینه‌های پیشرفت در آموزش از راه دور را با کشوری که در همسایگی ایران قرار دارد، یعنی ترکیه، بسنجیم.

فصل ششم در واقع نتیجه‌گیری و تحلیل فصل‌های مختلف کتاب با توجه به پدیده همگرایی اقتصادی، فرهنگی، فنی و علمی آموزشی در جهان و تأکید بر ضرورت استفاده از اشکال فناوری در آموزش از راه دور، با در نظر گرفتن وضعیت کشورها، و نقش آموزش از راه دور در حفظ یا تغییر ساختارهای فرهنگی جامعه است.

قدردانی و تشکر

برخود واجب می‌دانیم از مدیریت محترم پژوهشکده آموزش باز و از دور که در مراحل تدوین این کتاب مشوق و حامی، بوده‌اند تشکر و قدردانی کنیم. امید است که با تلاش این عزیزان شاهد نوآوری‌های روز افزون و اشاعه راه کارهای کیفی آموزش باز و از دور باشیم.

لازم می‌بینیم از ویراستار علمی کتاب آقای دکتر محمد رضا سرمدی قدردانی نموده و همچنین از همکاران و دوستان دانشمند آقایان دکتر عیسی ابراهیم زاده و دکتر بهمن زندگی که با ارائه نقطه نظرات عالمانه خود ما را در ارائه هر چه بهتر شدن مطالب یاری نمودند، سپاسگزاری نمائیم .

در خاتمه مراتب قدردانی خود را از مسئولان محترم گروه علوم تربیتی دانشگاه پیام نور و معاونت پژوهشی و شورای انتشارات دانشگاه اعلام می‌داریم.

دکتر مهران فرج الهی
فروزان دهباشی شریف

فصل اول

بررسی مفهوم آموزش باز و از راه دور

مقدمه

امروزه برخورداری از آموزش از حقوق اولیه و اصلی انسان‌ها و عامل اصلی توسعه اقتصادی و اجتماعی به شمار می‌رود. بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته در برنامه‌ریزی‌های کلان خود برای بخش آموزش جایگاه ویژه‌ای قائلند. در واقع برنامه‌ریزی آموزشی بخشی از برنامه‌ریزی توسعه اقتصادی - اجتماعی است. تنوع و تخصصی شدن هر چه بیشتر علوم، افزایش تقاضا برای آموزش، نیاز روزافزون به هماهنگی با تغییرات سریع علمی سبب تغییر دائمی محتواهای آموزشی شده و نیاز به یادگیری مادام‌العمر و فرصت‌های آموزشی جامع‌تر را افزایش داده است.

از سوی دیگر، کمبود فضاهای فیزیکی آموزشی، دوری راه‌ها، نداشتن زمان کافی برای حضور در فضاهای آموزشی، کم بودن مدرس و هزینه بالای آموزش پاسخگویی به این نیاز را دشوار ساخته است. از این رو، متخصصان در پی ابداع شیوه‌های آموزشی تازه‌ای برآمدند که به این نیازها پاسخ مطلوب دهند. بدین ترتیب، آموزش باز و از راه دور به عنوان یک راهکار عملی برای پاسخگویی به این نیازهای جدید آموزش و بهبود و تکمیل برنامه‌های موجود و دستیابی به نتایج مطلوب‌تر آموزشی مطرح گردید. این آموزش ابتدا به صورت مکاتبه‌ای و تنها راه ارتباط استفاده از نامه بود. انتشار برنامه‌های رادیویی، طرح ماشین‌های تدریس اسکینر، اختراع تلویزیون و گسترش انواع رسانه‌های صوتی و تصویری، هر یک در زمان خود تأثیری شگرف بر آموزش گذاشتند.

آموزش از راه دور، در طول تکامل تاریخی خود، با ایجاد تغییر در فرهنگ آموزش زمینه حرکت به سوی آموزش یادگیرنده - محور را با امکان دسترسی همزمان معلم و شاگرد به اطلاعات و با بهره‌گیری از ارتباط دوسویه بین افراد فراگیر و استاد یا بین فراگیران، کیفیت ارایه دوره‌ی آموزشی را به مطلوب‌ترین سطح خود رسانده است. استفاده از پارادایم‌های جدید ارایه خدمات آموزشی و دسترسی به فناوری اطلاعات، شرایط را برای استقلال و تعامل بیشتر یاد دهنده و یادگیرنده و گسترش و تقویت یادگیری مشارکتی فراهم آورده است.

بررسی تجربه‌های کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه در باب گسترش فناوری در امر آموزش برای کارآمدتر کردن نظام‌های آموزشی در مواجهه با چالش‌های زمان مفید است؛ و به‌ویژه، در عمومیت بخشیدن امر و افزایش کیفیت آن و نیز مساوات در ایجاد فرصت‌های یادگیری نکاتی آموزنده به دست می‌دهد.

قابلیت فناوری برای نوسازی آموزش، به‌ویژه در حرکت از آموزش به یادگیری، از دانش به مهارت، از به خاطر سپردن داده‌ها به بازاندیشی در آنها و از تمجید فناوری به توانایی زیست مؤثر و بهره‌گیری اثربخش از آن نهفته است. به همین دلیل، مؤسسات آموزشی به برنامه‌ریزی درسی خاصی برای ترویج فناوری در فرایند یاددهی - یادگیری نیازمندند. در این راه، هر گروه از کارگزاران و دست‌اندرکاران آموزشی، برای اینکه مقهور توانایی خیره‌کننده فناوری نشوند، به آموزش و تأمل بیشتر در استفاده از فناوری‌های آموزشی نیازمندند. برنامه‌ریزان درسی باید تصویری منظم و روشن از سطوح فناوری و نسبت آنها با سبک‌های یادگیری که امری فرهنگی است داشته باشند. مدیران آموزشی نیز باید بر شکاف میان نیازها و منابع در ترویج کاربرد فناوری اطلاعات در فرایند آموزش غلبه کنند.

آموزش، در مقایسه با سایر حوزه‌های اجتماعی و اقتصادی، نیازمند تحرک و خلاقیت بیشتری در ترویج فناوری اطلاعات است. فناوری‌های اطلاعات به سرعت نو می‌شوند و عمر تحول و حضور آنها معمولاً کوتاه‌تر از دوره‌ها و برنامه‌های اصلاحات آموزشی و درسی است. بنابراین لازم است که پژوهش‌های گسترده‌ای در پیرامون برای استفاده از قابلیت‌های فناوری در آموزش، غلبه بر تردیدها، روش‌های بومی‌سازی و بهره‌گیری کارآمد از آنها و تحلیل دقیق هزینه - فایده برنامه‌های توسعه فناوری در

آموزش به عمل آید و وفاق ذهنی و زبان مشترکی برای تبیین برای گیری‌های اساسی در توسعه فناوری در آموزش حاصل شود.

در جهان امروز، نظام‌های آموزشی با چالش‌های مشترک و متفاوتی در بهره‌گیری از فناوری در نوسازی آموزش روبرو هستند. لزوم تغییر مناسبات اجتماعی و فرهنگی متناسب با توسعه فناوری‌های نوین، مدیریت دانش، اقتصاد مبتنی بر دانایی، تحول دانش آموزش و یادگیری و تغییر نیازها، انتظارات و ویژگی‌های دانش‌آموزان و دانشجویان از مهم‌ترین این چالش‌هاست. بررسی تجربه کشورهای در توسعه فناوری در آموزش عمومی، آموزش عالی و آموزش بزرگسالان برای مواجهه با چالش افزایش تقاضا برای آموزش بدون افزایش منابع مالی مؤسسات آموزشی بسیار سازنده است. تجربه‌های دیگران، به روشنی، نشان می‌دهد که فناوری‌های گوناگون تنها ابزارهای نیرومندی هستند که قابلیت بهبود مستمر آموزش، توسعه فرصت‌های یادگیری، گسترش دستیابی برابر به آموزش، ارتقای کارایی کارکنان آموزشی، بهبود کیفیت یادگیری، ارتقای سیستم‌های مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، ایجاد زمینه‌های یادگیری مداوم، آرایه آموزش‌های مجازی و... را فراهم ساخته و گسترش می‌دهند (دراکسلر و وادی، ۱۳۸۴).

نظام‌های آموزشی به دنبال رویکردهای نوینی هستند که آنها را، در مواجهه با تحولات گسترده جهان، در بازسازی یاری دهد؛ و البته بازسازی نیازمند برنامه درسی غنی، آموزش انعطاف‌پذیر، رهبری آموزشی کارآمد، محیط یادگیری شوق‌انگیز، محتوای آموزشی فراتر از ساختارهای موجود، معلمان توانمند و حرفه‌ای و مدارس که یاد می‌گیرند است (سرکار آرانی، ۱۳۸۵).

مروری بر جهانی‌های مطرح در تبیین اصول و اهداف آموزشی

فرایند یادگرفتن دانش و مهارت و یاد دادن آن از پیدایش انسان بر زمین آغاز و آرام آرام در طول زمان کامل‌تر شده است. در طول تاریخ فلاسفه، اندیشمندان و متخصصان تعلیم و تربیت، همواره به شکل‌های مختلف آموزش، اهداف آموزشی، انتخاب فعالیت‌های مناسب، چگونگی سازمان دادن به این اهداف، رابطه بین هدف‌ها و فعالیت‌های یادگیری پرداخته‌اند. امروزه با تخصصی‌تر شدن علوم و حوزه‌های مختلف

آموزش، رشته برنامه‌ریزی آموزشی، اختصاصی، به بررسی این مقولات در دو بعد سستی و آموزش از راه دور می‌پردازد.

کشورها، با توجه به ساختار نظام آموزشی خود، به نحو متمرکز (دولت مرکزی)، غیرمتمرکز و نیمه متمرکز برای مقاطع تحصیلی خود به شکل رایگان و اجباری تا مقطعی خاص و یا خصوصی و اختیاری برنامه‌ریزی آموزشی می‌کنند. اهداف این برنامه‌ها، با توجه به اولویت‌های مورد نظر دولت‌ها یا سرمایه‌گذاران، می‌تواند سبب رشد توسعه کشورها، پرورش وحدت ملی، حفظ ارزش‌های اجتماعی، ایجاد فرصت‌های مساوی آموزشی و مدرنیزه کردن هر کشوری از طریق استفاده از آخرین دستاوردهای فناوری در آموزش شود.

در آموزش رسمی، اهداف برنامه‌های درسی به شکل متمرکز و در سطح ملی یا کشوری توسط افراد، نهادها و سازمان‌های تصمیم‌گیرنده در کشور تعیین می‌شوند تا فرصت‌های یادگیری هر چه بیشتر برای گروه‌های واجب‌التعلیم و علاقه‌مند به یادگیری فراهم سازند و نیروی انسانی ماهر و مورد نیاز در توسعه اقتصادی را تربیت کنند. این نوع آموزش ساختاری مشخص دارد و از سلسله مراتب منطقی در آموزش پیروی می‌کند و تنها بر تجربیات آموزشی که دانش‌آموزان و دانشجویان در محیط آموزشی، به‌ویژه کلاس درس، کسب می‌کنند توجه دارد. آموزش رسمی از کودکتان آغاز شده و تا سطح آموزش عالی ادامه دارد (پورافکار ۱۳۷۳).

در آموزش غیررسمی، افراد به سبب کسب تجارب روزانه خویش و به کمک عوامل مؤثر آموزشی و منابعی که در محیط اطرافشان، از جمله خانواده، همسایگان، محیط کار، بازی، کتابخانه، وسایل ارتباط جمعی و رایانه وجود دارد به ارزش‌ها، نقطه‌نظرها و دانش و مهارت خاصی دست می‌یابند. گاه آموزش غیررسمی شامل انواع دوره‌های کارآموزی و توسعه نیروی انسانی سازمان‌یافته در خارج از نظام آموزش رسمی می‌شود و بخش‌های خصوصی و یا دولتی به ارایه این نوع آموزش، همراه با انعطاف‌پذیری زیاد در شیوه گذراندن دوره، طول دوره و حتی مباحث آموزشی مورد نظر می‌پردازند (مشایخ ۱۳۷۰).

آموزش غیررسمی به صورت یک نظام موازی با آموزش رسمی فعالیت می‌کند. مطالعه تاریخ آموزش و پرورش جهان در قرن بیستم حاکی از تأثیرپذیری نظام آموزش

رسمی از نظام آموزش غیررسمی است؛ به طوری که فرایند این نوع آموزش از حد انتقال دانش و مهارت آن فراتر رفته و ایجاد توانایی تفکر و شکوفا کردن استعدادها و قابلیت‌های بالقوه انسان در زمره اهداف اصلی آموزش قرار گرفته است (ابراهیم‌زاده، ۱۳۸۲، ص ۱۶-۱۷).

در آموزش بزرگسالان، برای افرادی که به دلیلی از تحصیل بازمانده‌اند شرایط مناسبی برای کسب مهارت یا افزایش اطلاعات و دانش فراهم می‌آید. در توصیه‌نامه یونسکو در سال ۱۹۷۶ اصطلاح آموزش بزرگسالان بر تمامی فرایندهای آموزشی اطلاق می‌شود که رسمی یا غیررسمی، به افرادی که از نظر جامعه خویش بالغ محسوب می‌شوند، با هر محتوا و سطح و روشی، ارائه شود و منجر به افزایش توانایی‌های این افراد در زمینه کسب دانش، مهارت یا تخصص گردد و افراد بتوانند دانش و مهارت‌های اکتسابی را به شکل فردی و یا جمعی در مسیری تازه به کار بندند (فرجامی، ۱۳۷۳).

رزنبرگ معتقد است که، به طور کلی، فرایند آموزش و یادگیری چهار عنصر اصلی زیر را شامل می‌شود:

۱. منظور یا هدفی که کارایی را به شیوه خاصی بالا ببرد. این منظور یا هدف لزوماً با ارزیابی نیازها مشخص و در اهداف آموزشی و یادگیری منعکس می‌شود؛
 ۲. طرحی که راهبرد آموزشی را به بهترین وجه با نیازهای یادگیری و خصوصیات یادگیرندگان همگام کند، و به همان میزان با راهبرد اندازه‌گیری، که میزان تأثیرگذاری آموزش را می‌سنجد، نیز سازگار باشد؛
 ۳. ابزار و رسانه‌هایی که آموزش توسط آنها منتقل می‌شود. ممکن است این ابزار شامل کلاس درس، انواع مختلفی از فناوری‌ها، مطالعه مستقل یا ترکیبی از شیوه‌ها باشد؛
 ۴. ارزشیابی یا قابلیت ارائه مدرک و سند در موقعیت مورد نیاز (رزنبرگ، ۲۰۰۰)؛
- چنین آموزشی را رزنبرگ آموزش سازمان یافته تلقی می‌کند و آن را به صورت زیر نشان می‌دهد:

تمرکز بر نتیجه‌ای خاص از یادگیری
تعیین اهداف توسط طراحان آموزشی و مربیان
مبتنی بر تشخیص جدی نیازها و خصوصیات کاربر و هدف‌گیری شده برای جوابگویی به آن نیازهای خاص
متوالی شده برای نگهداری حافظه مطلوب
مشمول بر ارائه، تمرین، بازخورد و اجرای ارزیابی

آموزش و یادگیری سازمان یافته از دیدگاه رزنبرگ (۲۰۰۰)

تبیین جایگاه آموزش باز و از راه دور در آموزش

انسان در طول زندگی، از تولد تا مرگ، به طور مداوم، برای رشد یافتن همه‌جانبه، از هر منبع یا نهاد آموزشی راه‌ها و روش‌های مختلفی را دریافت می‌کند. این نوع آموزش مداوم تمام فرایند تربیت انسان را، از لحاظ فردی و اجتماعی، دربر می‌گیرد و مظهر پیوند جامع میان همه اشکال، جلوه‌ها و لحظات فرایند تربیت به شمار می‌رود. واژه آموزش زمانی به کار برده می‌شود که لازم است یادگیری در برای خاصی شکل داده شود و یادگیرندگان را در به دست آوردن مهارتی جدید یا استفاده از دانشی جدید در روشی خاص یا در سطح خاصی از تخصص و کارایی و شاید در چارچوب زمانی مشخص پشتیبانی کند. محتوای آموزشی به روش‌های زیادی منتقل می‌شود — مثلاً در کلاس درس، تلفنی، با کامپیوتر یا ماهواره — و شیوه‌های مختلف آموزشی به کار می‌رود تا آموزش به نتیجه برسد، مانند تدریس کردن، مطالعه موردی، شبیه سازی، ممارست و تمرین در آزمایشگاه‌ها و کارهای گروهی کوچک.

در چند دهه اخیر تغییر در رفتار آموزشی و همچنین در تصویری که از سیستم آموزشی وجود دارد، با نیاز به استفاده از محتوای آموزش، بدون وابستگی به زمان و مکان (و فرد مدرس) همراه شده است و نیاز دسترسی، به اطلاعاتی که در شبکه‌های مختلف وجود دارد با محدودیت کمتر، و همچنین یادگیری سریع‌تر و بهتر همراه شده است.

آموزش از راه دور نظامی است که کلیه عوامل و عناصر تربیتی را به نحوی سازماندهی می‌کند که یادگیرنده در زمان و مکان دلخواه، با سرعت مناسب خود، به